

چند نکته‌ی مهم درباره‌ی کتاب و کتاب‌خوانی

اشاره

همه ساله ۲۴ آبان‌ماه، در سراسر کشور با برگزاری برنامه‌های ویژه، «کتاب» گرامی داشته می‌شود. در این روز و هفته‌ی منتهی به آن، سال‌هاست با عنوان «روز و هفته‌ی کتاب و کتاب‌خوانی»، بر اهمیت توجه به کتاب و ایجاد فرهنگ مطالعه‌ی کتاب‌های غیردرسی و بالابردن ساعت مطالعه در میان مردم تأکید می‌شود. امروزه هم‌چنین پژوهش‌های تربیتی، مشخص ساخته‌اند که در مدرسه‌های موفق، جریان قابل تشخیصی از برنامه‌های گسترده‌ی کتاب و کتاب‌خوانی وجود دارد. به مناسبت تقارن هفته‌ی کتاب و کتاب‌خوانی با شماره‌ی ۲ مجله، یادداشت سردبیر این شماره را به این موضوع اختصاص داده‌ایم. این یادداشت با همکاری ابراهیم اصلانی و لیلا سلیقه‌دار (اعضای شورای برنامه‌ریزی مجله)، و در قالب نکته‌هایی مجزا تدوین شده است.

مرتضی مجدفر

نوجوان در ایران، از رویه‌ی مشخصی تبعیت نمی‌کند. بعضی از ناشران در کتاب به گروه سنی اشاره نکرده‌اند و این کار را به مخاطب واگذار می‌کنند. تعدادی هم با عنوانی کلی مانند: «کودک»، «پیش‌دستانی» گروه سنی را مشخص می‌کنند. گروهی از ناشران در تعیین گروه سنی، از نظام طبقه‌بندی دو بخشی رایج توسط کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استفاده می‌کنند.^۱

■ علاوه بر گروه سنی مشخص شده، توانایی دانش‌آموز در انتخاب گزینه‌ی مناسب مهم است. کودکانی که زیاد با کتاب مأنوس بوده‌اند و یا از استعداد بهتری برخوردارند، می‌توانند با کتاب‌های گروه سنی بالاتر نیز ارتباط برقرار کنند. والدین باید مراقب باشند در این زمینه، منطقی و به دور از افراط رفتار کنند.

■ کتاب خوب را می‌توان از طریق نویسنده و ناشر آن هم شناخت. نویسندگان و مترجمان معتبری در حوزه‌ی کتاب‌های کودکان وجود دارند که اگر کمی باحوصله و پی‌گیر باشید، می‌توانید آن‌ها را بشناسید. نویسندگان و مترجمان شاخص، به‌طور معمول اثر خود را به هر ناشری نمی‌دهند. خوش‌بختانه در دو دهه‌ی گذشته، در ایران ناشران فعالی در حوزه‌ی کتاب‌های کودک و نوجوان، پا به عرصه گذاشته‌اند که به تدریج بر اعتبار خود افزوده و توانسته‌اند اعتماد مخاطبان را جلب کنند. اگرچه در این یادداشت نمی‌توانیم اسامی نویسندگان، مترجمان و ناشران معتبر و قابل اطمینان را بیاوریم، اما شناخت آن‌ها هم کار چندان سختی نیست؛ به‌ویژه اگر به همه‌ی ملاک‌های انتخاب کتاب توجه کنیم.

■ محتوای کتاب، باید متناسب با گروه سنی موردنظر باشد. در رعایت

■ در دنیای امروز، یادگیری به کتاب‌های درسی و مدرسه محدود نمی‌شود. از همه‌ی انسان‌ها در همه‌ی سنین انتظار می‌رود به دنبال یادگیری و دانش‌افزایی باشند. در فرایند تربیت هم، از والدین خواسته می‌شود تا در خانه فضایی به‌وجود آورند که در آن میل به یادگیری وجود داشته باشد. کتاب، یکی از بهترین ابزارهای ایجاد جو یادگیری در خانواده است.

■ کتاب‌های درسی هر چقدر هم که در آموزش مؤثر باشند، از محدودیت‌هایی برخوردارند. از جمله، مطالب آن‌ها جنبه‌ی رسمی دارند، تفاوت‌های فردی کودکان را لحاظ نمی‌کنند و پاسخ‌گوی همه‌ی نیازهای کودکان نیستند. به این ترتیب، ضرورت‌های زیادی برای مطالعه‌ی کتاب‌های غیردرسی یا آزاد به‌وجود می‌آید. این نوع کتاب‌ها، اگر شرایط و معیارهای لازم در تهیه‌ی آن‌ها رعایت شده باشد، بهترین منبع برای تحریک کنجکاوی و گسترش دایره‌ی تفکر کودکان بوده و به ایجاد و تقویت عادت مطالعه در آنان کمک خواهد کرد.

■ انتخاب کتاب برای دانش‌آموز دوره‌ی ابتدایی، آن‌گونه که به نظر می‌رسد، همیشه کار راحتی نیست. این کار، مهارتی است که باید آموخته شود و مبتنی بر تجربه است. برای انتخاب کتاب مناسب کودکان، باید از طرفی کودک و از طرف دیگر کتاب‌ها را شناخت. برای شناخت کتاب‌های مناسب، توجه به این چند نکته می‌تواند راه‌گشا باشد: **شناخت گروه سنی، ویژگی‌های مربوط به نویسنده و ناشر، تناسب محتوای کتاب، جاذبه‌های هنری و تصویری کتاب.**

■ درباره‌ی شناخت گروه سنی، همه‌ی ناشران کتاب‌های کودک و

این تناسب، برانگیخته شدن کنجکاوی کودکان، داشتن موضوع‌های هیجان‌انگیز، داشتن نظم منطقی در ارائه‌ی مطلب، هم‌خوانی و هم‌آهنگی بین تصاویر و متن و انتشار متن با حروف درست و خوانا باید مدنظر قرار گیرد.

■ جاذبه‌های هنری و تصویری نیز عامل مهمی در انتخاب کتاب است. شایسته است یک کتاب کودک دارای تصاویر زنده، گیرا و زیبا باشد، به ویژگی‌های فرهنگی مخاطب در تصویرسازی و طراحی توجه کند، با کاغذ خوب به چاپ برسد و کیفیت چاپ نیز مناسب باشد و از صحافی مطلوب و متناسب با حجم کتاب برخوردار باشد.

■ امروزه کتاب‌های جالب و جذابی برای کودکان چاپ می‌شوند. شاید اشاره به همه‌ی آن‌ها در این یادداشت ممکن نباشد، اما به دو نمونه اکتفا می‌کنیم:

● کتاب‌های دانشنامه یا دایره‌المعارف (که با عناوین فرهنگ، کتاب مرجع و... نیز منتشر می‌شوند)، مجموعه‌ای از اطلاعات جالب توجه را به کودکان ارائه می‌دهند.

● کتاب‌های مجموعه‌سازی شده که به‌طور معمول با یک یا چند شخصیت ثابت، در قالب مجلات متعدد و به موضوعات متنوع می‌پردازند.

■ گاهی در فرآیند تربیت با مسائلی مواجه می‌شویم که کتاب‌ها می‌توانند به حل آن‌ها کمک کنند. به اعتقاد کارشناسان، کتاب‌ها گاهی ارزش درمانی دارند و در حل تعارض‌ها و مشکلات روان‌شناختی مؤثر واقع می‌شوند. به این ترتیب، اگر شناخت درستی از نیازهای کودکان مدرسه داشته باشیم، می‌توانیم کتاب‌های مناسبی را برای آنان انتخاب کنیم. **نیازهای عاطفی، ایجاد وابستگی یا تعلق خاطر، محبت متقابل (دوست‌داشتن و دوست داشته‌شدن)، نیازهای عقلی و زیبایی دوستی** از جمله نیازهایی است که کودکان دارند. بدیهی است هر یک از این نیازها، کتاب‌های خاص خود را می‌طلبند.

■ کتاب‌هایی که برای دانش‌آموزان خود تهیه می‌کنید، می‌تواند شامل انواع داستان‌ها، مطالب علمی، آموزش ارزش‌ها یا مهارت‌های زندگی و غیره باشد. اما در بین آن‌ها، کتاب‌های شعر را هم فراموش نکنید. شعرهای زیبا، جذاب و مناسب، با نیازها و علایق کودکان هم‌آهنگ است و در جنبه‌های گوناگون می‌تواند برای آنان مؤثر باشد.

■ از خرید کتاب‌های کم‌ارزش و متفرقه هم برای فرزندان‌تان و هم برای دانش‌آموزان‌تان اجتناب کنید. گاهی کتاب‌هایی عرضه می‌شوند

که از حداقل ویژگی‌های یک کتاب مناسب، چه از نظر محتوا و چه از منظر هنری و تصویری برخوردار نیستند. این کتاب‌ها، به‌طور معمول در جاهایی فروخته می‌شوند که مکان اصلی و تخصصی فروش کتاب نیستند. کتاب‌هایی با قطع غیرعادی و بسیار بزرگ، کتاب‌هایی براساس داستان‌ها و متل‌های معروف و کتاب‌های بی‌ارزش و متفرقه کتاب‌هایی هستند که توسط افراد غیرمتخصص نوشته یا ترجمه می‌شوند و به‌وسیله‌ی ناشران غیرمعتبر به چاپ می‌رسند و مبنای اصلی انتشار آن‌ها فرصت‌طلبی و سودجویی است. این کتاب‌ها تلاش دارند نیازهای آنی و لحظه‌ای کودکان را محور قرار دهند و موجب جلب توجه آنان شوند. کتاب‌هایی که با قطع غیرعادی و بسیار بزرگ چاپ می‌شوند، آن‌هایی که داستان‌های معروف ایرانی و خارجی را اساس قرار می‌دهند و به صورت تحریف شده به چاپ می‌رسند و کتاب‌هایی که متل‌ها را با محتوا و تصاویر ناشیانه عرضه می‌کنند، نمونه‌هایی از کتاب‌های کم‌ارزش هستند.

و اما چند نکته‌ی مهم دیگر:

■ دفتر انتشارات کمک آموزشی وزارت آموزش و پرورش، از سال ۱۳۸۰ با اجرای طرح سامان‌دهی کتاب‌های آموزشی، تلاش کرده است با تعیین ملاک‌ها و استانداردهای مشخص برای کتاب، به معرفی کتاب‌های مناسب نیز بپردازد. برای این منظور، این دفتر هر ساله کارهای متعددی را انجام می‌دهد و سال به سال بر کیفیت این کارها می‌افزاید. از جمله:

* کلیه‌ی کتاب‌های منتشر شده در طول یک سال در حوزه‌های گوناگون، جمع‌آوری و توسط کارشناسان بررسی می‌شوند. بسیاری از کتاب‌ها به دلیل مناسب نبودن برای دانش‌آموزان، معلمان و خانواده‌ها کنار گذاشته می‌شوند. برای کتاب‌هایی که باقی می‌مانند، سه اتفاق زیر رخ می‌دهد:

- تعداد قابل توجهی از این کتاب‌ها با اطلاعات کتاب‌شناختی کامل و عکس کوچکی از روی جلد کتاب، همراه با نمایه‌های گوناگونی که امکان جست‌وجو و کارهای تحقیقاتی را میسر می‌سازد، در کتاب‌هایی به نام «کتاب‌نامه‌های رشد» به تفکیک دوره‌های تحصیلی منتشر و در اختیار عموم قرار می‌گیرد. با

مراجعه به این کتاب‌نامه‌ها

می‌توان با کتاب‌های مناسب فراوانی آشنا شد.

- تعدادی از این کتاب‌ها که از ویژگی‌های ممتازتری برخوردارند، در پایان کتاب‌های درسی دانش‌آموزان معرفی می‌شود. بنابراین شما می‌توانید با مراجعه به صفحه‌های انتهایی کتاب‌های درسی دانش‌آموزان و فرزندان خود، با این قبیل کتاب‌ها آشنا شوید.

- هر ساله جشنواره‌ای با نام «جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی رشد» برگزار می‌شود و به برترین کتاب‌های حوزه‌های گوناگون جوایز و تقدیرنامه‌هایی اعطا می‌شود. بدیهی است کتابی که به این رتبه می‌رسد، حتماً پیشتر در کتابنامه معرفی شده است.

■ توسط ستاد طرح سامان‌دهی کتاب‌های آموزشی، تاکنون حدود ۴۰ سند در قالب کتابچه‌های مستقل منتشر شده است که در آن‌ها استانداردهای تولید کتاب‌های آموزشی برای موضوعات گوناگون آمده است. نویسندگان و ناشران تولیدکننده‌ی آثار ویژه‌ی کودکان و نوجوانان می‌توانند با مراجعه به این اسناد، کتاب‌های با کیفیت‌تری تولید کنند.

■ در بخش **سامان کتاب** پایگاه اطلاع‌رسانی رشد www.roshdmag.ir، می‌توان با آخرین اطلاعات مربوط به کتاب‌های آموزشی از قبیل معرفی آخرین کتاب‌های آموزشی مناسب، کتاب‌های برگزیده، اسناد و مدارک مربوط به تولید کتاب‌های آموزشی و برخی نکته‌های خواندنی دیگر آشنا شد.

■ علاوه بر کتاب‌ها، مجله‌های خواندنی و جذابی نیز برای کودکان چاپ می‌شوند. معروف‌ترین مجلات مناسب کودکان که در مدارس نیز توزیع می‌شوند، مجلات رشد هستند. این مجلات توسط دفتر انتشارات کمک‌آموزشی وزارت آموزش و پرورش تهیه می‌شوند. در هر سال تحصیلی، هشت شماره (از مهر تا اردیبهشت‌ماه) از مجلات رشد به چاپ می‌رسد. در دوره‌ی دبستان این مجلات چاپ می‌شوند:

* **رشد کودک:** ویژه‌ی آمادگی و پایه‌ی اول دبستان

* **رشد نوآموز:** برای دانش‌آموزان پایه‌های دوم و سوم دبستان

* **رشد دانش‌آموز:** برای دانش‌آموزان پایه‌های چهارم و پنجم

دبستان

برای آشنایی بیشتر با مجلات رشد و کسب اطلاعات می‌توانید به پایگاه اطلاع‌رسانی www.roshdmag.ir مراجعه کنید.

مجله‌های دیگری مانند **دوست، سروش کودکان، سلام**

بچه‌ها، کیهان بچه‌ها و... نیز برای کودکان چاپ می‌شوند که آن‌ها

را می‌توانید از باجه‌های روزنامه‌فروشی بخواهید. بعضی از روزنامه‌ها هم

در روزهای خاصی از هفته، ویژه‌نامه‌ای برای کودکان چاپ می‌کنند.

پی‌نوشت

۱. گروه‌های سنی کودک و نوجوان شامل: الف) آمادگی و سال اول دبستان، ب) سال‌های دوم و سوم دبستان، پ) سال‌های چهارم و پنجم دبستان، ت) دوره‌ی راهنمایی و ث) سال‌های دبیرستان. ۲. اولیای تربیتی کودکان و نوجوانان. مجلات رشد هم از همین طبقه‌بندی استفاده می‌کنند.

۴

شماره ۱۵ / آبان ۹۰

دوره‌ی ۱۵ / شماره‌ی ۲ / آبان ۹۰